

УДК: 376-056.264

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРВИННОГО ЕТАПУ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

Товкес Ю.В.

З кожним роком у світі та, зокрема, в Україні кількість дітей з аутизмом стрімко зростає. Причиною цьому може бути використання нових, більш точних методів діагностування, які можна використовувати навіть при обстеженні дітей раннього віку. Слід зазначити, що ця «епідемія аутизму» може бути результатом і гіпердіагностики, коли вторинні симптоми аутизму, що зустрічаються і при інших порушеннях розвитку, визначаються як основні діагностичні симптоми при аутизмі та аутистичному спектру розвитку.

Основними, первинними трьома симптомами які характеризують аутизм та аутистичний спектр розвитку є: нездатність встановлювати близькі відносини, відсутність обміну емоційно-зabarвленими жестами, нездатність використовувати слова раннього онтогенезу з емоційною насиченістю. Якщо всі ці симптоми, хоча і з різним ступенем відставання від вікових норм, присутні у дитини, то можна говорити про розлади аутистичного спектру.

При аутизмі та аутистичному спектрі розвитку спостерігаються і вторинні симптоми, такі як схильність до повторення одних і тих самих дій, самостимуляцій, ехололій, але вони не є специфічним лише для аутизму і не можуть бути опорними при постановці діагнозу.

Спостереження вітчизняних та зарубіжних вчених (О.Б.Богдашина, К.С.Лебединська, С.С. Морозова, В.В.Тарасун, Д.І.Шульженко та ін.) за дітьми з розладами аутистичного спектру свідчать про те, що ці діти досягають різних рівнів розвитку. Деякі діти з аутистичним спектром розвитку добре володіють мовленням, опановують читання, письмо, легко справляються з математичними завданнями, але все ж лишаються негнучкими при встановленні контакту, інші володіють більш скромними мовленнєвими вміннями та з утрудненнями засвоюють навчальні дисципліни. У цьому спектрі зустрічаються також і такі діти, які характеризуються глибокою замкнутістю, відсутністю мовлення, обмеженістю ситуацій взаємодії з оточуючим світом, а поведінка характеризується стереотипністю – таких дітей дуже багато, а єдиної стратегії корекційної роботи та допомоги цим дітям немає. У цій статті ми спробуємо визначити первинний етап допомоги для найтяжчої групи дітей з аутистичним спектром розвитку які не володіють вербальними засобами мовлення.

Дослідження багатьох вчених говорять про те, що основою вміння спілкуватися, мислити та зав'язувати відносини - є сформованість комунікативної функції мовлення, спільна увага, розуміння почуттів іншої людини, розшифрування соціальних та емоційних сигналів, вміння робити умовиводи (П.К. Анохін, В.В. Ковальов та ін.). Зв'язки між цими функціями забезпечуються емоціями. Якщо такі зв'язки не сформуються у ранньому віці, то це може призвести до різних наслідків, таких як: проблеми з осмисленням використання слів та цілеспрямованим здійсненням дій, формуванням відповідних до віку зв'язків між різними областями центральної нервової системи.

Становлення психічного розвитку проходить у перші роки життя дитини завдяки взаємодії з дорослими, які оточують її. Емоційна взаємодія виникає в умовах спільного вирішення проблем, при взаємному обміні емоційними сигналами і жестами, функціональному використанні понять. У дітей із аутистичним спектром порушень на цьому фоні спостерігається значна кількість проявів стереотипії в поведінці, затримка у психічному та мовленнєвому розвитку.

Зокрема, дітям з розладами аутистичного спектру (РАС) для подальшої успішної реабілітації, розвитку мовлення та становлення як особистості, необхідно пройти всі стадії емоційного розвитку, що характерні для онтогенезу.

Аналіз літератури та різних психологічних періодизацій психічного розвитку дитини (Б.Г. Ананьев, Л.С.Виготський, Е.Еріксон, О.М. Леонтьев, Ж.Піаже) показав, що з метою, визначення особливостей становлення емоційного розвитку в онтогенезі та розробки етапів корекційного впливу на ці структури у дітей з РАС, методологічною основою є періодизація розроблена О.М.Леонтьєвим.

Вчений виділяє такі стадії психічного розвитку дитини: 1)новонароджена дитина (до 2 місяців), 2) ранній немовлячий вік (до 6 місяців), 3) пізній немовлячий вік (від 6 до 12-14 місяців), 4) переддошкільний вік (від 1 до 3 років), 5) дошкільний вік (від 3 до 7 років), 6) молодший шкільний вік (від 7 до 11-12 років), 7) підлітковий вік і початок юності (від 13-14 до 17-18 років). На даному етапі наших наукових пошуків нас цікавлять перші 5 стадій психічного розвитку дитини.

Перша стадія – стадія новонародженого (до 2 місяців). Важливою у цей відрізок часу є поява індивідуальної прив'язаності та підлаштування один до одного дитини і матері під час взаємодії, що в подальшому розвиває у дитини здатність самоорганізовуватися, підтримувати відносини з світом – індивідуальні афективні механізми. Для дитини в цей період всі зовнішні враження сприймаються цілісно і нероздільно із

забарвлюючими їх афектами та чуттєвими особливостями, тобто ситуації розділяються лише на привітні та загрозові. Найважливішим новоутворенням першої стадії є інтерес до іншої людини та встановлення контакту, які проявляються у формі емоційної близькості, а спроб вступити в контакт з близькою людиною стає більше.[1]

Друга стадія – ранній немовлячий вік (від 3 до 6 місяців). У цей період найважливішою стає потреба дитини у спілкуванні та емоційній взаємодії. Обличчя людини, її очі та посмішка стають найцікавішим об'єктом для малюка. Дитина починає знаходити нові способи для встановлення та підтримки комунікації, емоційного спілкування. Найважливішим психічним новоутворенням другого періоду є спільна увага, яка дає можливість дитині взаємодіяти з людьми та вчитися у них, та здатність до саморегуляції.

Третя стадія – пізній немовлячий вік (від 6 до 12-14 місяців). Цей етап характеризується цілеспрямованою емоційною взаємодією та формуванням довгих ланцюгів взаємних емоційних сигналів, спільного вирішення проблем. (Ж. Піаже)

Дитина цього віку виконує різноманітні дії, маніпуляції з предметами вже не лише для отримання певного власного задоволення, а для гри з участю дорослого. На даному етапі психічного розвитку починає формуватися і зворотня емоційна реакція. Найважливішим психічним новоутворенням третьої стадії є засвоєння дитиною основних компонентів емоційної взаємодії – вибір відповідного положення тіла, дистанції, виразу обличчя та погляду.

Четверта стадія – переддошкільний вік (від 1 до 3 років) є найактивнішим періодом емоційного розвитку. В цей період дитина продовжує активно засвоювати індивідуальні афективні способи взаємодії з оточуючим світом, визначення безпечної дистанції до невідомого, розділення ситуацій на безпечні та небезпечні, а впорядкування вражень відбувається з допомогою слова. Слова, які з'являються у активному словнику дитини виконують вже функцію називання в емоційно насиченій ситуації для звернення уваги дорослого на цікавий предмет чи ситуацію. У цей період розвитку для дитини стає дуже важливим постійність у отриманні похвали, відчувати себе центром уваги близьких, проявляти любов та ніжність до них різними способами.

П'ята стадія – дошкільний вік (від 3 до 7 років) є періодом активного удосконалення сюжетної гри з трансформацією її у режисерську гру, розвитку творчої уяви та довільної регуляції власної поведінки, формування особистості дитини. (О.М.Леонтьєв)

В цей період психічного розвитку діти починають зв'язувати емоції з власними переживаннями та відповідними переживаннями інших людей, свої уявлення, роздуми з роздумами інших людей. Вони навчаються відстоювати власні рішення та аргументувати їх, грати за правилами та самостійно вигадувати нові ігри і встановлювати власні правила. Новоутвореннями п'ятої стадії психічного розвитку дитини є: здатність відділяти зовнішні і внутрішні сторони особистості, вносити у вчинки інтелектуального компоненту, поява рефлексії, удосконалення сюжетної гри. (Л.С.Виготський)

Діти з РАС не бажають вступати в контакт, їм важко засвоїти систему емоційних сигналів, бо у цих дітей виникають великі труднощі при встановленні зв'язку між власними емоціями, відчуттями та моторикою. При аутистичному спектру порушень діти нездатні зв'язати свої відчуття, що надходять від органів чуття, з емоційним та руховим досвідом, що заважає повноцінно взаємодіяти з іншими людьми, ініціювати та підтримувати обмін емоційними сигналами. З самого народження у цих дітей спостерігається недостатність уваги до різноманітних предметів та звуків, що призводить до безцільності поведінки та появи самостимуляцій. В тяжких випадках, у дітей відсутня цілеспрямована емоційна взаємодія, або вона приймає форму реакцій відповіді без проявів ініціативи та непередбачуваної імпульсивної поведінки. Під час маніпуляції з предметами діти не зважають на реакцію дорослого – вона для них не важлива, адже це їх спосіб відгородження себе від несподіваних та нестабільних ситуацій. [2]

Надалі діти з розладами аутистичного спектру нездатні проявляти ініціативу та підтримувати велику кількість послідовних, взаємних реакцій соціальної взаємодії чи обмінюватися емоційними сигналами, що веде собою до відсутності слів чи механічного неосмисленого їх повторення, а сюжетна гра не з'являється. В подальшому поведінка дитини прийматиме форми повторювальних, стереотипних дій, а мовлення – ехолоалії чи повної відсутності. Вони рідко переходять до творчого використання слів і символів. Деякі з них говорять та повторюють одні і ті ж слова чи завчені тексти, інші – взагалі не говорять чи використовують візуальні символи для вираження своїх потреб.

При РАСу дітей характерною є непостійність або відсутність реакції на своє ім'я, відсутність прослідковування поглядом за поглядом дорослого, ігнорування його інструкцій, невираженість імітації чи повна її відсутність. У дошкільному віці вже стають явними проблеми у розвитку мовлення, моторики, психічних процесів, відсутність інтересу до спілкування з близькими та однолітками, уникнення контакту з оточуючими людьми. У цей період діти з аутистичним спектром розвитку починають проявляти поведінкові проблеми такі як агресія, самоагресія, негативізм, страхи, стереотипність, дивність вподобань, ритуальність дій, проблеми у освоєнні побутових навичок та у формуванні уявлень про себе.

Спираючись на вище сказане можна стверджувати, що головним процесом, який впливає на розвиток мисленневих процесів, соціальної поведінки та мовлення маленької дитини - є емоційне спілкування. Зокрема, для гармонійного мовленнєвого розвитку та максимальної соціалізації діти з аутистичним спектром порушень повинні пройти перші п'ять стадій психічного розвитку, які характерні для онтогенезу.

Завданням нашого формувального етапу є визначення особливостей онтогенезу та дизонтогенезу психічного розвитку дітей за вище означеною періодизацією і визначення напрямку корекційної роботи відповідно її стадій.

Першим етапом є *підлаштування*. Роботу з дитиною ми починаємо з виявлення комфортних умов, які підходять кожній конкретній дитині, типу сприймання, які відчуття йому подобаються, ритми і звуки. Дитина повинна отримувати приємні відчуття та радість, щоб зародити в собі інтерес до світу. Необхідно просто злитися з дитиною в одне ціле, щоб жодна її дія не пройшла без вашої делікатної, але настирної участі, стати перепонуою на шляху чи єдиним помічником досягнення цілі.

Коли дитина зникає до присутності іншої людини її житті, можна спробувати пограти у прості ігри такі як: «Дивися і слухай» де потрібно докласти всі зусилля і винахідливість, для того щоб дитина із зацікавленням подивилась на обличчя співрозмовника і прислухалась до його слів – можна розповідати про її носик, ротик, оченята часто змінюючи свою інтонацію та веселі гримаси; «Заспокой мене» - в час, коли дитина втомлена чи знервована, посадити до себе на коліна та ритмічно колихати доторкаючись до ручок, ніжок, спинки дитини так, як їй подобається.[5]

Другим етапом розвитку емоційності є *спільна увага*. Слід визначити, що сфера інтересів дитини має бути максимально задіяна для досягнення заданої мети, наприклад: якщо дитині дуже подобаються машинки, можна взяти дитину на руки, підійти до вікна і звертати увагу дитини на автомобілі, що проїжджають чи разом намалювати улюблених казкових героїв. Для того, щоб отримати відчуття близькості та взаємодії необхідно прямувати за інтересами дитини та самому стати їх частиною, можна покласти улюблену іграшку собі на голову – так дитині, щоб взяти іграшку доведеться подивитися на обличчя дорослого. Також можна пограти у такі ігри, як: «Ку-ку» - коли дитина у хорошому настрої і налаштована на взаємодію, дорослий ховається за меблями чи просто прикриває обличчя руками, а потім виглядає скорчивши веселу гримасу; «Пошук скарбів» - потрібно заховати улюблену іграшку дитини, а потім разом вирушити на її пошуки; «Потанцюй зі мною» - разом відтворювати рухи та прості ритми ногами та руками.[5]

Третім етапом є *цілеспрямована емоційна взаємодія*. Для того, щоб полегшити процес, необхідно самому спеціалісту чи мамі вести себе весело і дуже емоційно у розмові, символічній грі, при обміні поглядами та звуками. До будь-яких дій дитини слід самостійно додавати зміст та цілеспрямованість.

Необхідно визначити для себе джерелом яких приємних вражень для дитини є сам дорослий, а потім поступово ускладнювати для неї ситуацію цілеспрямованого емоційного досягнення цієї цілі. Наприклад, дитині подобається, коли її лоскочуть - для отримання задоволення спочатку вона повинна просто підійти до дорослого і подивитися йому на обличчя чи протягнути до нього ручки, потім підійти, протягнути ручки і сказати «А-а...», далі підійти, протягнути ручки і сказати голосно «А-а...».

Розвиток цілеспрямованої емоційної взаємодії можна проводити і у процесі спільних ігор: «Веселі звуки і емоції» - необхідно поспостерігати за дитиною, як вона виражає радість та задоволення, а потім самому відтворити цю реакцію, цікаво, чи відповідь дитина; «Комунікативний ланцюжок» - заховавши улюблену іграшку, камінець чи намистинку у руці необхідно спровокувати дитину відкрити кулак, чудовим результатом буде кількаразове повторення цього ланцюжка комунікації. [5]

Четвертим етапом ми визначаємо *здатності до спільного вирішення проблем*. Зручно буде полегшити завдання у досягненні навчальних цілей, якщо пропонувати нові умови під час символічної гри. Наприклад, сказати дитині, що у машинки відпало колесо і разом прийнятися його ремонтувати чи лікувати хвору лапку улюбленому ведмедику, піти разом в магазин і купити нові батарейки для іграшкового комп'ютера. Зокрема, умовою для ефективної роботи є постійне створення цікавих перепон на шляху дитини при досягненні бажаної цілі, таким чином добиваючись постійного спілкування. Якщо дитина показує на іграшку і щось намагається пояснити, можна прикинутися, що її висловлювання не зрозуміле, даючи можливість дитині підбирати нові жести та звуки для того, щоб пояснити своє бажання.

На даному етапі корисними будуть такі ігри: «Зроби, як я» - стимулюйте дитину до повторення дій дорослого, а далі – звуків чи слів, даючи їй доступ до цікавих предметів при успішному виконанні.[5]

П'ятий етап – *формування понять*, який має на своїй меті розвивати у дітей здатність засвоювати поняття та використовувати їх для вираження своїх бажань, для цього необхідно створювати багато ситуацій, в яких вона почне виражати свої наміри. Потрібно сприяти тому, щоб дитина використовувала поняття у символічних іграх та повсякденному житті, а для цього слід завжди зв'язувати свої дії чи емоції із словами. Можна вводити поняття і в формі зображень, символів, що символізують предмети, дії, емоції, що подобаються дитині.

Іграми, які сприяють таким чином досягнути мети, можуть бути: «Давай поговоримо» - поступове збільшення кількості комунікативних циклів з використанням слів чи символів, що пов'язані з його інтересами; «Театр» - спробувати розіграти з дитиною просту сімейну сценку чи прийняти на себе роль якоїсь тварини, або розігравати сюжети з іграшками. Поступово ускладнюйте сюжет. [5]

Формувальний етап розроблений нами для розвитку емоційної взаємодії у даної нозології потребує подальшого вивчення та вдосконалення, але ми вважаємо, що вона дозволить подивитися на корекційний процес з іншої сторони та дасть поштовх для розробки ефективної методики розвитку вербального мовлення у цих дітей. Як зазначалося вище, емоційна насиченість предметів та ситуацій, які є об'єктами зацікавленості дитини, спонукають її до пошуку нових, соціально прийнятних шляхів отримання бажаного в будь-який час. Емоційна взаємодія є важливим чинником розвитку процесів, які впливають на її психічний розвиток та накопичення вербальних і невербальних засобів комунікації: спільна увага, саморегуляція поведінки, імітація, спільне вирішення проблем, планування та контроль при досягненні цілі, гра. Зокрема, у дітей із розладами аутистичного спектру, які пройдуть всі стадії розвитку емоційної взаємодії, сформуються зазначені вище процеси, що дозволять успішно розвивати вербальне мовлення та використовувати його у повсякденному житті. Отримані дані при проведенні формувального етапу нашого дослідження говорять про підвищення комунікативної та мовленнєвої активності у дітей із РАС.

Література

1. **Ананьев Б.Г.** О проблемах современного человекознания / Ананьев Б.Г. – М.: Госполитиздат, 1947. – 168с. 2. **Баенская Е.Р.** Особенности раннего аффективногоразвития аутичного ребенка в возрасте от 0 до 1,5 лет / Е.Р.Баенская // Дефектология. – 1995. - №5. – С.11-14. 3. **Башина В.М.** Аутизм в детстве / Башина В.М. – М.: Медицина, 1999. – 236с. 4. **Выготский Л.С.** Психология развития ребенка. – М.: Изд-во Смысл, Изд-во Эксмо, 2006. – 512с. 5. **Игры и занятия с детьми раннего возраста с психофизическими нарушениями:** метод. пособ. / под ред. Е.А.Стреблевой, Г.А.Мишиной. – 2-е изд. – М.: Экзамен, 2004. – 160 с. 6. **Леонтьев О.М.** Проблемы развития психики / Леонтьев А.М. – М.: 1972. – 201 с. 7. **Шульженко Д.І., Андреева Н.С.** Корекційний розвиток аутичної дитини (книга для батьків та педагогів) – К.: Д.М.Кейдун, 2011. – 344с.

References

1. **B.G. Ananiev** O problemeh sovremennoho chelovekoznanyya / B.G. Ananiev - Moscow: Hospolytyzdat , 1947 . - 168s . 2. **Baenskaya E.R.** Osobenyty rannego affektyvnoho razvytyya autistic detey ot 0 do 1.5 goda / E.R.Baenskaya // Defektolohyya . - 1995. - № 5. - P.11 -14. 3. **Bashina V.M.** Autism v detstve/ V.M. Bashina - Moscow: Medicine , 1999. - 236s . 4. **Vyhotsky L.S.** Psychology razvytyya rebyonka . - Moscow: Izd Meaning , Izd Eksmo, 2006. - 512p. 5. **Igry I zanyatiya s detmy rannego vozrasta psyhofyzycheskymy rastroystvamy** : method . posob . / Ed. E.A.Streblevoy , H.A.Myshynoy . - 2nd ed. - Moscow: Ekzamen , 2004. - 160 p. 6. **O.M.Leontyev** Problemy razvytyya psyhyky / O.M. Leontyev- Moscow: 1972. - 201 p. 7. **Shulzhenko D.I., Andreeva N.S.** Correctsiyny rozvytok autychnoy dytyny - K. D.M.Keydun , 2011. - 344s .

Товкес Ю.В. Особливості первинного етапу формування мовлення у дітей з розладами аутистичного спектру.

В статті розкривається проблема особливостей емоційного розвитку дітей з розладами аутистичного спектру та організації ефективного корекційного впливу на цю сферу особистості для успішного оволодіння вербальним мовленням. У даній роботі, на основі проаналізованої наукової літератури, ми визначили особливості онтогенезу та дизонтогенезу емоційної сфери дитини та спланували корекційну роботу відповідно до стадій психічного розвитку.

Емоційна взаємодія є важливим чинником розвитку процесів, які впливають на психічний розвиток та накопичення вербальних і невербальних засобів комунікації у дитини: спільна увага, саморегуляція поведінки, імітація, спільне вирішення проблем, планування та контроль при досягненні цілі, гра. Зокрема, у дітей із розладами аутистичного спектру, які пройдуть всі стадії розвитку емоційної взаємодії, сформуються зазначені вище процеси, що дозволять успішно розвивати вербальне мовлення та використовувати його у повсякденному житті. Отримані дані при проведенні експерименту формувального етапу нашого дослідження говорять про підвищення комунікативної та мовленнєвої активності у дітей із РАС. В подальшому, удосконалення емоційної взаємодії та, на її основі, розвитку комунікації з допомогою вербальних засобів допоможе подолати ряд поведінкових проблем які характерні для дітей з аутистичними порушеннями.

Ключові слова: розлади аутистичного спектру, емоційна взаємодія, спільна увага, імітація, формування понять.

Товкес Ю.В. Особенности первичного этапа формирования речи у детей с расстройствами аутистического спектра

В статье раскрывается проблема особенностей эмоционального развития детей с расстройствами аутистического спектра и организации эффективного коррекционного воздействия на эту сферу личности для успешного овладения вербальной речью . В данной работе, на основе проанализированной научной литературы, мы определили особенности онтогенеза и дизонтогенеза эмоциональной сферы ребенка и спланировали коррекционную работу в соответствии со стадиями психического развития .

Эмоциональное взаимодействие является важным фактором развития процессов, влияющих на психическое развитие и накопление вербальных и невербальных средств коммуникации у ребенка: совместное внимание, саморегуляция поведения, имитация, совместное решение проблем, планирование и контроль при достижении цели, игра. В частности, у детей с расстройствами аутистического спектра, которые пройдут все стадии развития эмоционального

взаємодія, сформуються указанні вище процеси, які дозволять успішно розвивати вербальну мову і використовувати її в повсякденній житті. Отримані дані при проведенні експерименту формувального етапу нашого дослідження говорять про підвищення комунікативної і мовної активності у дітей з РАС. В подальшому, удосконалення емоційного взаємодія і, на її основі, розвиток комунікації з допомогою вербальних засобів допоможе подолати ряд поведінкових проблем характерних для дітей з аутистичними порушеннями.

Ключові слова : розлади аутистичного спектра , емоційне взаємодія , спільна увага, імітація, формування понять.

Tovkes Y. Features of the initial stage of formation of speech in children with autism spectrum disorders

The article reveals the problem of features emotional development of children with autism spectrum disorders and the organization of effective correctional effect on the scope of the individual for successful mastery of verbal speech. In this paper, based on the analyzed scientific literature we identified features of ontogeny and dyzontohenezu emotional sphere of the child and planned corrective work according to the stages of mental development.

Emotional interaction is an important factor in the development of processes that affect mental development and accumulation of verbal and non-verbal communication in children: joint attention, self-regulation of behavior , imitation , joint problem solving , planning and control in achieving goals a game. In particular, children with autism spectrum disorders to be held all the stages of emotional interactions are formed above processes will successfully develop verbal language and use it in everyday life. The data obtained during the experiment formative stage of our study suggest improving communication and speech activity in children with ASDs. Further , the improvement of emotional interaction and , on its basis, the development of communication through verbal means to help overcome a number of behavioral problems are characteristic of children with autistic disorders.

Keywords: autism spectrum disorders , emotional interaction, joint attention , imitation , concept formation .

Стаття надійшла до редакції 01.11.2013 р.

Статтю прийнято до друку 02.11. 2013 р.

Рецензент: д.психол.н., проф.Шульженко Д.І.

УДК 377.121.22

РОЛЬ ЦІННОСТЕЙ І ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ В СТРУКТУРІ ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ ДОПОМІЖНОЇ ШКОЛИ

Товстоган В.С.

кандидат педагогічних наук, доцент

Метою Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (схваленою Указом Президента України від 25 червня 2013 року) є підвищення конкурентоспроможної освіти відповідно до вимог розвитку суспільства, забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними здібностями, потребами. В прийнятому документі важливим стратегічним напрямком і перспективним завданням державної політики у сфері освіти виокремлено модернізацію структури, змісту та організації навчально-педагогічної діяльності на засадах особистісної орієнтації та компетентнісного підходу. Згідно чинного документа перебудова навчально-виховного процесу має відбуватись на засадах загальнолюдських, полікультурних, громадянських цінностей, шляхом забезпечення психолого-педагогічного та науково-методичного супроводження визначених завдань..

Упровадження компетентнісного підходу в освіту має на меті розв'язати проблему, типову для сучасної школи, коли учні опановують знаннями, але зазнають значних труднощів в діяльності, яка вимагає використання цих знань для вирішення конкретних життєвих завдань чи проблемних ситуацій. Цей підхід передбачає засвоєння учнем не роз'єднаних знань і вмінь, а оволодіння ними в комплексі.

Аналіз наукової літератури [1-5] і діючих нормативних документів МОН України дає можливість стверджувати, що поняття компетентності включає не лише когнітивну та операційно-технологічну складові, але й мотиваційну, етичну, соціальну і поведінкову, тобто компетентність завжди «забарвлена» особистісними якостями конкретного учня.

На підставі міжнародних та національних досліджень в Україні виокремлено п'ять наскрізних ключових компетентностей (2004р.): уміння вчитися, здоров'язбережувальна, загальнокультурна (комунікативна), соціально-трудова, інформаційна.

Компетентнісний підхід в освіті окрім формування знань, умінь, навичок, збагачення досвіду особистісної діяльності людини, спрямований також на вироблення в неї певного ставлення до отриманих знань, умінь. Компетентність, як результат навчальної діяльності, обумовлює принципів зміни щодо організації навчання: воно має стати спрямованим на розвиток конкретних цінностей, формування життєво необхідних знань і вмінь, рівень засвоєння яких дозволяє учням діяти відповідно до тих чи інших суспільних, життєвих ситуацій.

У нашому дослідженні ми розглянемо цінності і ціннісні орієнтації як складові ціннісно-сміслових